

Тамара КІРИК

кандидат педагогічних наук, доцент,
Київський медичний університет
Української асоціації народної медицини,

Ключові слова: криза цивілізації, фах лікаря, антична медицина, італійський гуманізм, європейська деонтологія, американізація медицини, загроза етосу, неогуманізм.

Відзначено факт швидкої кадрової і кількісної розбудови медичної сфери у світі та виникнення багатьох несподіваних етичних та інших проблем. На основі нових даних досліджено витоки фаху лікаря, причини появи гуманізму і європейської медичної деонтології як цілісного етосу. Рекомендовано внести в курси історії медицини археологічні й генетичні факти щодо участі праукраїнців у європейській розбудові з віддалених початків. Наведено оригінальне пояснення появи небажаних тенденцій у європейській та українській медичній діяльності, у засадах етосу. Висловлено думку про необхідність вивчення в Україні явища появи в Європі неогуманізму.

УДК 101.8+ 37.011.32+364.446

ЕТОС ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ В ЕПОХИ СТАГНАЦІЙ І СУСПІЛЬНИХ ЗМІН

© Кірик Т., 2016

Актуальність і ступінь розробки проблеми. Якщо розглядати українські і світові ЗМІ останніх років, то після опису воєнних конфліктів, тероризму і загострення глобальних протистоянь цивілізацій на чільному місці виявиться широка тема «медицина і здоров'я». Цей факт важко вважати несподіванкою, адже в усі часи найвищою індивідуальною цінністю вважалося саме здоров'я і спроможність підтримувати й захищати не тільки себе, а й близьких. Демографічне зростання разом з індустріальним забрудненням довкілля стало однією з причин перетворення медицини на величезний сектор економіки, руху медичних досліджень до лідерських позицій в усьому сучасному науково-освітньому комплексі. Ми це вітаємо, адже в ХІХ–ХХ ст. науки-лідери концентрувалися на забезпеченні воєн і досягли межі можливого – людство спроможне знищити себе мало не миттєво.

На цьому тлі слід акцентувати небачене для минулого зростання цікавості до фундаментальних медичних досліджень і збільшення кількості тих труднощів, які вимушені долати не тільки лікарі-практики, а й викладачі усіх ВНЗ медичного профілю. У багатьох країнах світу йде диску-

сія щодо долі клінічної та інших форм медицини, появи цілком несподіваних проблем конфліктного характеру, коли можливості сучасного інструментального і медикаментозного втручання не тільки виходять поза традиційні деонтологічні межі, а й безпосередньо суперечать світовим конвенціям, які торкаються проблем прав людини та охорони її здоров'я.

Розпочата в Україні глибока суспільно-економічна трансформація приносить додаткові несподівані наслідки через прихід так званих «ліберальних» поглядів на економіку та всі види індивідуальної діяльності, зокрема медицину, яка в багатьох аспектах загрожує стати відвертим бізнесом ([5] та ін.). У цих умовах обрана нами для цієї статті тема є незаперечно актуальною саме з філософської позиції. Нас цікавитимуть насамперед сутнісно-світоглядні зміни у становленні медицини з погляду філософських наук. З аналізу новітніх українських наукових видань випливає, що це питання не було предметом підвищеної уваги, хоч ми можемо вказати кілька публікацій з біологічної і медичної етики ([6] та ін.) і зазначити, що подібні дослідження відзначаються кореляцією з тематикою недавніх світових філософських конгресів [4].

Мета статті – з погляду філософії освіти і соціальної філософії розглянути імідж сучасної медицини і сфери надання медичних й аналогічних послуг, акцентувати рівень неузгодження сучасних подій не тільки з Присягою Гіппократа, а й сукупністю загальноновизнаних цивілізаційних цінностей.

Виклад дослідження. Для більш точного акцентування деонтології класичного фаху лікаря й полегшення проведення компаративного аналізу з сьогоденням вважаємо доцільним зробити кілька звернень до історії його появи і формування.

Зазвичай у викладі історії появи фаху лікаря наголос роблять на тому, що встановити дату перших кроків неможливо, й погоджуються з думкою славетного І. Павлова про невіддільність ества людини від її намагання урятувати себе і зменшити страж-

дання близьких. Головним інструментом для подібних дій, безперечно, завжди було поєднання чутливих людських пальців і великого головного мозку. Та під час аналізу доісторичного періоду дуже рідко вказують на те, що у Природі ніколи не існувало «абстрактної людини» з цілком стандартним комплексом спроможностей.

Вживання у віддаленому минулому було можливим не для взірцевої сучасної родини – батько, мати і 1–2 дитини, а лише для достатньо численних груп з десятків осіб. Сучасний аналіз інформаційних спроможностей мозку дає переконливі докази того, що він удосконалювався для використання у тому морі сигналів, які він отримував від 200–400 членів роду. Конкуренція між подібними групами за ресурси стала причиною їх жорсткої структуризації і вимушеної стратифікації за здібностями. Хтось ставав експертом з полювання, хтось краще виготовляв знаряддя і зброю, хтось з легкістю запам'ятовував усе про довкілля, зокрема, про харчові й лікувальні властивості його об'єктів. Можливо, що вже тоді стався перший вимушений поділ на психотерапевтів (відомі як «шамани») і лікарів «широкого профілю», що обходилися без шарлатанства.

У курсах історії медицини для українських медичних ВНЗ надто мало описів того, який внесок у становлення класичної медицини зробили праукраїнці, хоч дійсна історія нашої нації налічує приблизно 11 000 років. У даний момент цей недолік ще можна вибачити, але в майбутньому треба врахувати ті відкриття останніх років, які спираються на міцну основу результатів глобального проекту «Геном-2000» [1; 2]. Ми чекаємо доказів поширення багатьох винаходів українців на землі Античної Греції, де сприятливі умови зумовили тисячолітній розвиток культури аж до класичних взірців.

Не завадило б більш детально викладати студентам матеріал про Гіппократа, наголосувати, що «їх було багато», бо лікування і передача майстерності була родинною справою. Найвідомішим став Гіппократ-II,

який спромігся завдяки мандрам і спілкуванню з великою кількістю знавців з різних народів (є дані про те, що відвідав і пра-Україну – Скіфію) зробити рішучий крок від теологізованого до реалістичного лікування. Через тогочасні заборони він, як і колеги, не міг робити розтини і вивчати внутрішні органи людини так, як це зробили його італійські послідовники мало не через дві тисячі років. На наш погляд, це дуже зменшило його потенційний внесок у медицину, адже він був готовий (як і Архімед) набагато випередити свій час.

Відомо, що завдяки діяльності першої у світі справжньої науково-дослідницької Академії в єгипетській Александрії було зібрано, класифіковано і збережено для нащадків майже всі тексти Античної Греції. Для медицини виявився важливим той факт, що науковці Академії створили збірку-компендіум медичних текстів (у його основі було 72 розрізнених матеріали), який пізніше переписували десятки разів і поширили по всій Європі. Після появи книгодрукування ця книга цілком успішно конкурувала з Біблією за кількісним накладом видань на різних мовах.

Новим і дуже потужним імпульсом для поширення та утвердження високоморальних положень Присяги Гіппократа, як відомо, став італійський гуманізм часів Флорентійського Відродження. На той час сталися також великі зрушення і в філософії, де сформувалося одразу шість течій – *гуманістична, неоплатоністська, натурфілософська, реформаційна, політична і соціал-утопічна*, перші три з яких внесли нове слово в дослідження людини, життя і природи. З невеликим інтервалом один за одним Данте і Петрарка скерували думки сучасників і послідовників на цілком нові простори. Якщо Данте хвалить християнство і доволі обережно висловлюється лише про гармонійну поєднаність у людині божественного і природного як певну гарантію його природної порядності, то Петрарка заходить дуже далеко в своєму людинолюбстві. Він аж ніяк не впевнений в існуванні раю, тому доволі категорично стверджує,

що людині Бог дарує тільки одне життя – для праці і насолод, а не для безперервної підготовки для «потойбічного існування», чим займалися майже всі у Стародавньому Єгипті.

Для підкріплення етики медицини Петрарка формулює такі засади свого гуманізму:

- людська особистість повинна бути вільною як фізично, так і духовно;
- людині належить свобода вибору і право виражати себе у відповідності з цим;
- людина може домогтися щастя, спираючись тільки на себе і свої сили, маючи для цього достатній потенціал;
- потойбічного життя, швидше за все, не існує, а тому безсмертя можна домогтися лише в пам'яті людей;
- людина не повинна приносити себе в жертву Богу, а має насолоджуватися життям і любити;
- зовнішній вигляд і внутрішній світ людини прекрасні.

Подібні погляди аж ніяк не миттєво перемогли більш поширені релігійні уявлення, але навіть серед теологів стали з'являтися справжні новатори, наприклад, Микола Кузанський, який століттям пізніше від уже названих «дисидентів-літераторів» запропонував ототожнювати з Богом усе суще навколо, а не якусь безтілесну (хоч і всемогутню) хмарину в невідомих просторах. Саме цю ідею разом з тиском потреб життєзабезпечення можна вважати вихідною точкою для запізнілого відновлення природознавчих досліджень науковців Античності. Якщо первинний імпульс зростання ісламського Халіфату виразно вичерпувався, а Китай дістався такої вершини, звідки всі можливі стежки вели тільки униз, то Західна Європа отримала та успішно використала свій шанс стати лідером світу. Хоч її територіальна експансія проходила під гаслами поширення християнства і «правильної моралі», та у разі потреби європейські гуманісти дуже вміло використовували бойові вітрильники, гармати, ручну вогнепальну зброю і кінноту.

Після італійських досягнень настав час наукового і світоглядного лідерства інших європейських держав, спершу Іспанії і Португалії, пізніше – Англії і Франції, по тому – Австро-Угорщини і Німеччини. Росія, заклопотана територіальним розширенням, так і не спромоглася, незважаючи на зусилля Петра I й окремих його послідовників, зрівнятися з рештою Європи ні в гуманітарних науках і в медицині, ні в технологіях та виробництві.

Для теми нашого дослідження істотно вказати, що для Європи всі війни, всі змагання, всі колоніальні експансії все ж не спричинили повного забуття медичних і гуманістичних заповітів греків, римлян та італійців, за виключенням чорних періодів фашизму і нацизму. Безперервне технологічне зростання дало змогу підтримувати наукові дослідження не тільки в секторі оборони, а й у медицині.

Однак організація і проведення на власній території двох світових воєн дуже дорого коштували Європі не тільки в руйнуванні інфраструктури і загибелі мільйонів військових і цивільних. На додачу до цього Старий Світ втратив значну частину своїх найкращих представників багатьох наук, які завбачливо не затрималися на Британських островах, а одразу ж перетнули Атлантичний океан. Лідером світу стали неушкоджені Сполучені Штати Америки, які пізніше доклали особливих зусиль до того, аби не втратити свою першість. Для цього вони й зараз рекрутують найздібнішу наукову молодь з більшості держав світу, намагаючись – хай і не зовсім успішно – підкорити світові вершини у якості вищої освіти.

Для Європи десятки років світового американського лідерства мали дуже суперечливі наслідки. Дякуючи США, армії Радянського Союзу так і не ризикнули досягти берегів Атлантичного та Індійського океанів, що, безперечно, слід вважати позитивним явищем. А от культурний і світоглядний вплив США на країни Європейського Союзу, як виявилось, був переважно негативним.

Економічним фундаментом цього впливу став «усемогутній зелений», а філософським – теорія прагматизму, намагання визнати за правильне і доцільне тільки й виключно те, що гарантує життєвий успіх і безперервний приплив грошей. У ситуації вибору між мораллю, загальносвіттовими цінностями, Присягою Гіппократа і особистим збагаченням американці, на противагу абсолютній більшості європейців, віддають перевагу саме реальному прагматизму.

Для демонстрації наслідків подібних підходів у медичній сфері обмежимося одним прикладом – винайденням у США і поширенням у цій країні та поза її межами статинів. Медичні довідники вказують, що йдеться про медикаменти антихолестеринового спрямування.

Винахідниками і виробниками цих субстанцій були не одинаки-лікарі, які керувалися Присягою Гіппократа, а багатолюдні лабораторії у дуже великих хімічних концернах, які після завершення Другої світової війни втратили оборонні заробітки й вирішили сконцентруватися на ліках, зокрема, для регуляції вмісту холестерину в судинах людини. Для опису наслідків звернемося до відомого радянського науковця-дисидента Жореса Медведєва, якого за «надмірне» правдолюбство уряд СРСР без церемоній позбавив громадянства і «відправив на Захід».

Науковець указує: «Організм людини фізіологічно і біологічно настільки точно і тонко скоординований, що тривале втручання в той чи інший природний процес не може залишитися без наслідків. Статини діють на печінку, пригнічуючи деякі ферменти обміну холестерину. Від цього на якийсь термін виграють кровоносні судини у людей з малорухомих способом життя та помірним чи сильним ожирінням. Але в кінцевому підсумку це втручання у фізіологічну систему, стаючи постійним, порушує набагато складніші розумові здібності людей у більш пізньому віці. Але це вже не турбує фарм-компанії, що виробляють і продають статини, світова торгівля яки-

ми перевищила в 2007 році 40 млрд доларів США» [3, с. 2].

Та ще цікавішими виявляються результати маловідомих в Україні досліджень Ж. Медведевим і його європейськими колегами щойно згаданих «розумових» та інших здібностей людей старшого віку. Їх цікавили саме найдрібніші особливості ролі холестерину в організмі людини. Найбільше вразив нас такий факт: в усіх ЗМІ і навіть у більшості науково-популярних видань причини атеросклерозу пояснюються примітивізовано і по суті неправильно. Головна помилка цих матеріалів полягає у категоричності твердження про неминучу шкідливість холестерину. Насправді ситуація набагато складніша і далека від розпачливої похмурості. Саме через складність і змінність людського організму часто виникають умови для значного підвищення вмісту холестерину, і це йде на користь, а не на шкоду здоров'ю.

Найбільш поширена подібна ситуація в осіб не третього, а четвертого віку. У провідному для Нідерландів університетському місті Лейдені голландські та інші науковці стежили за усіма життєвими показниками довгожителів. Так дослідники отримали переконливі докази того, що вміст холестерину – нормальний, підвищений чи навіть високий – узагалі не впливав на ймовірність смерті з серцево-судинних причин. Ця речовина мала зовсім несподіваний вплив – вона виявилася інгібітором ракових розладів, гальмуючи утворення гранично небезпечних клітин. Тому смертність від раку й характерних для старих людей інфекцій була тим меншою, чим більше холестерину містилося в їхніх кровоносних судинах.

Пізніше подібні дослідження здійснили лікарі Франції, Німеччини та інших держав, що дало змогу довести життєво важливу корисність присутності холестерину у крові старих осіб. Ця речовина стимулює імунну систему, значно підвищуючи стійкість до різноманітних інфекцій. Так само важливо й те, що відчутно зменшується ймовірність початку канцероген-

них процесів. Ці науковці, як і Жорес Медведев, отримали докази того, що статини та інші подібні ліки незамінні лише для невеликої частини населення, яка відзначається хворобою з назвою «гіперхолестеринемія». Але таку аномалію (у середньому) має тільки один з півтисячі європейців чи американців. Саме цим особам і слід вживати статини, а от усім іншим громадянам довільного віку вони, як мінімум, непотрібні (у надмірі – гарантовано шкідливі).

Після кількох років перебування на Заході Ж. Медведев накопичив аж задосить свідчень того, як далеко зайшов процес «американізації» Старого Світу. Необмежена й агресивна реклама, яка піклується тільки про емоційне ураження глядача, – американський винахід. Масове поширення заоканських цінностей і стандартів поведінки – звичайне для Європейського Союзу явище. Американські телесеріали вже давно вславляють усіляких збоченців та осіб «з нетрадиційною орієнтацією». Список, на жаль, можна продовжувати й надалі.

Не обійшлася без втрат і європейська медицина. За прикладом заоканських колег європейці розпочали поступово підвищувати вартість своїх послуг, захищаючись тезою про неймовірне зростання вартості обладнання і необхідних матеріалів. Широкі соціологічні дослідження з повною невблаганністю доводять, що інформація, кіно, телебачення, пересування, побудова й використання житла, навіть їжа – все обходиться дешевше і дешевше через швидкий технологічний поступ.

Тільки обстеження, діагностування, лікування і реабілітація обходяться усе дорожче і дорожче. З цього приводу Ж. Медведев наводить у цитованій статті такий факт: «У США в 2003 р. вартість споживання ліків перевищила вартість споживання продовольства. Масовий медичний психоз, який розпочався з холестеринофобії, може вилікувати тільки час».

Та за десять років, які вже минули, цей оптимістичний прогноз не виправдався. Психічна атака на населення з боку проплачених «великим Фармахімом» ЗМІ вже

привела до того, що абсолютна більшість населення США і навіть Канади вживає різноманітні «стимулятори і заспокійливі» – спочатку перші для інтенсифікації роботи мозку і зменшення депресії, а потім другі для досягнення сонливості хоча б наприкінці ночі. У ЗМІ пройшло повідомлення про те, що у канадському Монреалі щойно спорудили ультрасучасну очисну установку для захисту риб та інших річкових і морських істот, для яких указані речовини виявляються надзвичайно шкідливими. До того ж, як це нерідко буває в екосистемах, подібні отрути під час руху уздовж харчового ланцюжка зазнають великого накопичення. На одиницю маси тіла риби їх може бути в мільйони разів більше, як у фітопланктоні (найбільш відомим у світі прикладом подібного «мультиплікованого отруєння» є спалах у Японії «хвороби Мінамата» від накопичення у молюсках і рибі отруйних сполук ртуті, які в невеликих концентраціях та великих об'ємах скидали в океан хімічні заводи).

ЛІТЕРАТУРА

1. **Даймонд Дж.** Зброя, мікроби і харч: Витоки нерівностей між народами / Дж. Даймонд. – К. : Ніка-Центр, 2009. – 488, [32] с.
2. **Клєсов А.** Происхождение человека (по данным археологии, антропологии и ДНК-генеалогии) / А. Клєсов, А. Тюняев. – М. : Изд-во «Белые альвы», 2010. – 1024 с.
3. **Медведев Ж.** Холестерин – наш враг или все-таки друг? / Ж. Медведев // 2000. – № 50 (394). – 14–20 декабря 2007. – С. 2–3.
4. **Павловский В. В.** Всемирный философский конгресс-2013 и философия образования: некоторые размышления / В. В. Павловский // Философия образования. – 2013. – № 5(50). – С. 188–195.
5. **Сивовол С. И.** Медицина и философия: мышление – разум – истина – прогресс [Электронный ресурс] / С. И. Сивовол // Стоматолог. – Харьков. – Режим доступа : http://www.provisor.com.ua/100matolog/archive/2005/5/art_32.htm
6. **Чешко В. Ф.** Наука, этика, политика: социокультурные аспекты современной генетики / В. Ф. Чешко, В. Л. Кулиниченко. – К. : Изд. ПАРАПАН, 2004. – 228 с.

У даний момент для всього Європейського Союзу в медицині та всіх інших сферах характерне намагання трансформувати свою колосальну економічну потужність (не США чи Китай, а об'єднана Європа має найбільший ВВП) у лідерство в якості вищої освіти, наукових досліджень та екобезпечності виробництва. Як і США, в ЄС намагаються привабити стипендіями і науковими грантами молодих науковців з України та всіх інших держав Сходу (Великобританія і Німеччина мають тут найбільші успіхи). У подальших дослідженнях покажемо, що в гуманітарній сфері та в медичній деонтології керівники і науковці Європейського Союзу реанімують вже майже забуте поняття «неогуманізму» гумбольдтівського взірця й виконують доволі солідну програму з назвою «Нове Відродження».

На наш погляд, попри всі наші українські негаразди, ми маємо дуже зручний шанс для інтеграції в Європейський Союз через початок і розширення спільних гуманітарних і природничих наукових досліджень.

REFERENCES

1. **Diamond J.** Guns, germs and food: The origins of inequalities between nations / J. Diamond. – K. : Nika-Tsentr, 2009. – 488, [32] p.
2. **Klyosov A.** The origin of man (according to archeology, anthropology and DNA genealogy) / A. Klyosov, A. Tyunyaev. – M. : Publisher «White Alva», 2010. – 1024 p.
3. **Medvedev J.** Cholesterol – our enemy or is it different? / J. Medvedev // 2000. – № 50(394). – 14–20 December 2007. – P. 2–3.
4. **Pavlovsky V. V.** World Congress of Philosophy in 2013 and philosophy of education: some reflections / V. V. Pavlovsky // Philosophy of Education. – 2013. – № 5(50). – P. 188–195.
5. **Sivovol S. I.** Medicine and Philosophy: Thinking – mind – truth – progress [Electronic resource] / S. I. Sivovol // from The Dentist. – Kharkiv. – Access mode : http://www.provisor.com.ua/100matolog/archive/2005/5/art_32.htm)
6. **Cheshko V. F.** Science, ethics, politics: the socio-cultural aspects of modern genetics / V. F. Cheshko, V. L. Kulinichenko. – K. : Publishing. PARAPAN, 2004. – 228 p.